

УДК 342.951:351.74:378.147

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-37-43>

<https://orcid.org/0000-0001-9572-413X>

Дмитро Покришень,

кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права, правоохоронної
діяльності та психології Пенітенціарної академії України,
Чернігів, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено методологічні підходи до професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України в умовах цифрової трансформації та зростання ролі інформаційно-правових механізмів у діяльності пенітенціарної системи. Обґрунтовано необхідність формування цілісної методологічної моделі, здатної інтегрувати системний, синергетичний, аксіологічний, андрагогічний і акмеологічний підходи, а також положення кримінально-виконавчого, адміністративного й інформаційного права. Проаналізовано нормативно-правові акти Міністерства юстиції України, що визначають порядок та принципи службової підготовки, окреслено їх вплив на структуру освітнього процесу. Визначено, що інформаційно-правове забезпечення має розглядатися як фундаментальний компонент професійної підготовки персоналу, а не як допоміжний елемент. Доведено, що застосування сучасних методологічних підходів підвищує системність, адаптивність і правову орієнтованість навчання, що є ключовою умовою розвитку компетентностей працівників ДКВС України в умовах цифровізації.

Ключові слова: інформаційно-правове забезпечення; професійна підготовка; Державна кримінально-виконавча служба України; методологічні підходи; цифрова трансформація; службова підготовка; правове регулювання.

Annotation: The article examines the methodological approaches to the professional training of personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine in the context of digital transformation and the growing importance of information-legal mechanisms in the penitentiary system. The study substantiates the need to develop a comprehensive methodological model that integrates systemic, synergetic, axiological, andragogical, and acmeological approaches with the regulatory framework of criminal-executive, administrative, and information law. Particular attention is paid to the analysis of the normative acts of the Ministry of Justice of Ukraine that define the organization, content, and principles of in-service training. These acts structure the educational process and determine the legal boundaries within which professional training must be implemented.

The article emphasizes that information-legal support should be viewed as a fundamental structural component of professional training rather than a secondary or technical supplement. This conceptual shift enables the construction of an integrated model that reflects the interdependence of legal norms, information technologies, and pedagogical strategies. It is argued that methodological insufficiency in understanding legal principles leads to inconsistencies in law enforcement practice, while methodologically grounded approaches promote coherence, predictability, and scientific validity in legal decision-making.

The research demonstrates that the application of modern methodological approaches enhances the systematic, adaptive, and legally oriented nature of training. This contributes to the formation of professional, digital, and legal competencies required for personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine to operate efficiently in a rapidly changing regulatory and informational environment. The results offer a conceptual foundation for further improvements

in the regulatory framework and practical mechanisms of professional development within the penitentiary system.

Keywords: *information and legal support; professional training; State Criminal and Executive Service of Ukraine; methodological approaches; digital transformation; in-service training; legal regulation.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток Державної кримінально-виконавчої служби України супроводжується інтенсивною цифровою трансформацією, посиленням вимог до інформаційно-правового забезпечення діяльності персоналу та ускладненням управлінських процесів у пенітенціарній сфері. За цих умов традиційні підходи до організації професійної підготовки співробітників виявляють свою обмеженість та не забезпечують належного рівня цифрової, правової і професійної компетентності, необхідної для ефективного виконання службових завдань. Проблема полягає у відсутності цілісної методологічної моделі підготовки кадрів, яка б інтегрувала сучасні наукові підходи, відповідала динаміці цифрових змін і гарантувала узгодженість освітніх процесів із вимогами інформаційно-правового середовища. Ця проблема має виразний міждисциплінарний характер, адже охоплює правові, організаційні, педагогічні й технологічні аспекти функціонування системи ДКВС України.

Актуальність дослідження визначається також необхідністю модернізації інформаційно-правового забезпечення освітнього процесу в умовах цифровізації публічного управління, підвищення стандартів професійної діяльності та інтеграції міжнародних підходів щодо дотримання прав людини у пенітенціарній практиці. Відсутність чітко окресленої теоретико-методологічної основи унеможливорює формування стійкої моделі розвитку персоналу, знижує ефективність прийняття управлінських рішень та перешкоджає адаптації працівників до змін нормативного поля, інноваційних технологій і суспільних очікувань. Таким чином, проблема узгодження освітніх, правових та інформаційних механізмів у процесі підготовки кадрів є важливим науковим і практичним завданням, вирішення якого має стратегічне значення для функціонування ДКВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пункт 1 ст. 17 Закону України Про Державну кримінально-виконавчу службу України встановлює, що підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу ДКВСУ проводяться відповідно до законодавства про освіту та порядків, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (наразі це Міністерство юстиції України). Ця норма є законодавчою основою для видання відомчих нормативних актів.

Нормативно-правовою основою, що визначає методологічні засади та порядок організації професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, є Наказ Міністерства юстиції України від 17 березня 2023 року № 1000/5 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України». У цьому Положенні закріплено комплекс організаційних, змістових та методологічних приписів, що регламентують цілі, структуру та механізми реалізації службової підготовки, розглянутої як важлива складова системи професійного навчання персоналу.

Згідно з положеннями Наказу, організація службової підготовки ґрунтується на низці методологічних принципів, які визначають змістовні та процедурні аспекти навчальної діяльності. Центральним серед них є принцип законності, що передбачає обов'язкове дотримання Конституції України, законів та міжнародних зобов'язань держави під час реалізації освітнього процесу. Важливою складовою також виступає принцип послідовності та наступності, який забезпечує логічну побудову підготовки на основі раніше засвоєних знань і практичного досвіду співробітників. У нормативному акті підкреслено значення принципу безперервності, що обумовлює здійснення професійного навчання протягом усього періоду

служби як необхідної умови підтримання належного рівня готовності персоналу до виконання службових завдань.

Документ також акцентує увагу на принципах науковості та актуальності, які передбачають використання новітніх наукових здобутків, відповідність освітнього змісту сучасним викликам і тенденціям розвитку пенітенціарної системи, а також інтеграцію практикоорієнтованих знань. Особливе місце посідає принцип індивідуалізації, що зобов'язує враховувати освітній рівень, службовий статус, досвід роботи, функціональні обов'язки та індивідуальні особливості кожного співробітника під час розроблення та реалізації навчальних програм. Крім того, Положення формулює принцип практичної спрямованості, який вимагає орієнтації змісту навчання на формування прикладних умінь та навичок, необхідних для оперативного й ефективного виконання службових функцій. Діяльність щодо оцінювання результатів підготовки має здійснюватися із дотриманням принципу об'єктивності контролю, що передбачає прозорість, неупередженість і достовірність перевірки знань, умінь і професійних компетентностей персоналу.

Як зазначає М. Козюбра говорячи у контексті методологічних підходів інформаційно-правового забезпечення відсутність належного світоглядно-методологічного осмислення принципів права зумовлює формування фрагментарного та непослідовного підходу до їх застосування, що, у свою чергу, призводить до зниження якості правозастосовної діяльності. Невідпрацьованість методологічних засад розуміння та інтерпретації правових принципів ускладнює їх інтеграцію в механізми юридичної практики та перешкоджає формуванню цілісної правової позиції під час вирішення конкретних справ. У результаті це негативно впливає на ефективність судової та іншої правозастосовної діяльності, оскільки відсутність методологічно виваженого підходу до принципів права позбавляє практику системності, передбачуваності та обґрунтованості.

Водночас Т. Тарахонич зазначає, що філософсько-світоглядні підходи формують теоретичну позицію дослідника, визначають загальну рамку наукового аналізу та забезпечують можливість ґрунтовної оцінки відповідних явищ і процесів, орієнтуючи дослідження на досягнення науково обґрунтованого результату. Базові пізнавальні категорії філософії права такі як конкретне й абстрактне, явище та сутність, зміст і форма, структура та елементи, окреме й загальне, створюють методологічні засади для всебічної характеристики правового регулювання та правового впливу. Їх застосування дає змогу сформувати науково виважені висновки щодо розуміння змісту й сутності інформаційно-правових явищ, а також забезпечує концептуальну цілісність та логічну послідовність дослідження.

Попри те, що будь-який концептуально вибудований методологічний підхід має власну дослідницьку спрямованість і відображає певне теоретичне бачення предмета правового аналізу, провідною й визначальною його функцією виступає гносеологічна. Саме вона забезпечує вироблення такого знання про право та правові явища, яке відповідає найвищим стандартам науковості логічній несуперечливості, верифікованості, системності та концептуальній цілісності. У цьому контексті методологічний підхід виконує не лише роль інструмента пізнання, але й виступає засобом формування теоретичної істини, оскільки саме через гносеологічну функцію відбувається з'ясування сутності, змісту та закономірностей розвитку правової реальності.

Отже, застосування методологічних підходів у правових дослідженнях має на меті отримання науково обґрунтованого, достовірного й концептуально виваженого знання про право як специфічний соціальний феномен. Ступінь ефективності реалізації цієї функції безпосередньо залежить від коректності добору методів, що становлять інструментальний ядро методології юридичної науки. Саме вони забезпечують можливість глибокої інтелектуальної реконструкції правової матерії, виявлення її внутрішньої структури, причинно-наслідкових зв'язків та функціональних закономірностей. У такий спосіб методи не лише слугують технічною основою пізнавального процесу, а й визначають потенціал юридичної науки щодо продукування теоретично значущих і практично релевантних знань.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та створення концептуально нової методологічної моделі інформаційно-правового забезпечення професійної підготовки персоналу ДКВС України. Такий підхід передбачає інтеграцію системного, синергетичного, аксіологічного, андрагогічного та акмеологічного підходів у єдину структуру, здатну забезпечити комплексний розвиток працівника, сформувати його готовність до роботи в умовах цифрової трансформації та підвищеної правової відповідальності

Інформаційно-правове забезпечення професійної підготовки персоналу має розглядатися не як допоміжний елемент освітнього процесу, а як його фундаментальний структуроутворювальний компонент. На відміну від поширених підходів, де окремі методологічні концепції застосовуються фрагментарно, запропонована модель передбачає їх інтегроване поєднання, що дає змогу подолати існуючу розрізненість і забезпечити цілісність, адаптивність та наукову обґрунтованість професійного розвитку працівників ДКВС України. Саме такий підхід дозволяє переосмислити підготовку кадрів у контексті цифрової епохи та сформувати інноваційну парадигму навчання, здатну відповідати сучасним викликам і перспективам розвитку пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. Гуманізація та гуманітаризація суспільних процесів, глобалізаційні тенденції взаємодії, а також широке впровадження інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства, у поєднанні з постійною трансформацією соціально-економічних відносин, справляють істотний вплив на систему професійної підготовки персоналу ДКВС України. Вказані чинники актуалізують необхідність безперервного пошуку нових та адаптації вже апробованих методологічних підходів до організації освітнього процесу в пенітенціарній сфері та їх закріплення у відповідній нормативно-правовій базі.

У цьому контексті особливого значення набуває визначення та характеристика методологічних підходів, що застосовуються у підготовці та підвищенні кваліфікації персоналу ДКВС України, з урахуванням вимог інформаційно-правового забезпечення та сучасних тенденцій використання інформаційних технологій у навчанні.

Одним із таких підходів є системний підхід. Різні науковці підходять по-різному до тлумачення *системного підходу*. Гончаренко С. зазначає що *системний підхід* є одним із напрямів методології науки, основним завданням якого є розпрацювання методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів, таких, як систем; спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [305].

Андрущенко В. П., Андрущенко Т. В., Бойченко М. І., Михальченко М. І. розуміють *системний підхід* як спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим. У дослідженні В. І. Скурихіна *системний підхід* розглянуто як науковий метод загального уявлення про організовану систему на кожній стадії проектування.

Застосування системного підходу у процесі формування концепції інформаційно-правового забезпечення підготовки персоналу ДКВС України дає змогу виокремити основні елементи цієї системи (нормативно-правову базу, інформаційні ресурси, організаційні структури, освітні технології), визначити характер і силу взаємозв'язків між ними та на цій основі побудувати цілісну модель. Така модель забезпечує узгодженість правових і інформаційних механізмів, що сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки персоналу, а також стійкості та адаптивності системи до зовнішніх викликів.

Організація процесу підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України на основі системного підходу в межах інформаційно-правового забезпечення дозволяє сформувати належний рівень професійних, правових та цифрових компетентностей. Це уможливорює вироблення цілісної стратегії професійного розвитку співробітника, яка враховує сучасні потреби пенітенціарної системи, вимоги законодавства та перспективні виклики безпекового середовища.

Широка взаємодія та переплетення різних предметних галузей зумовлює оновлення освітньої парадигми та трансформацію її в нову на основі *синергетичного підходу*.

Кремінь В. Г. трактує термін *синергетика* (грец. *sinergia* – спільна дія) як науковий напрям, який досліджує процеси самоорганізації в природних, соціальних і когнітивних системах.

Опираючись на праці С. Курдюмова, І. Пригожина та Г. Хакена, В. Буданов твердить, що синергетичний синтез можливий тільки на основі взаємодії математики, філософії та відповідних предметних знань та пропонує сім основних принципів синергетики (два принципи Буття, п'ять принципів Становлення). До принципів Буття належать: гомеостатичності – підтримка системи в стані, у якому вона рухається до мети; ієрархічності – те, що є структурою для одного рівня, для більш високого є лише елемент хаосу. До принципів Становлення: нелінійність, нестійкість, незамкненість, динамічна ієрархія, спостережуваність.

Методологічні та парадигмальні наслідки впровадження синергетичного підходу в педагогіку досліджує О. Вознюк. У цьому дослідженні розглядається синергетична модель освіти, особливістю якої є орієнтація навчальної діяльності на творчість, інтеграція різних гносеологічних методів та вивчення дисциплін, у змісті яких розглядаються глобальні проблеми сьогодення, упровадження та використання інформаційно-аналітичних систем, особистісно-орієнтований процес навчання, та зміна ролі викладача, де на перший план виходить його креативність та саморозвиток.

Також О. Вознюк на основі аналізу синергетичної моделі освіти зазначає, що результат педагогічної діяльності залежить від педагога, його здатності до швидкої зміни під потреби навчального процесу у потрібних моментах за допомогою відповідних методик впливати на напрямок навчання, задавати багатоваріантність форм та методів, здатність ефективно організувати самостійну роботу та саморозвиток людей, які навчаються.

Одним із розділів загальної педагогіки, у якому як об'єкт дослідження виступають цінності людей, які навчаються, є *аксіологічна педагогіка*. Проблеми ціннісної орієнтації навчального процесу були присвячені дослідження А. Макаренка, В. Сухомлинського, Я.-А. Коменського.

Систему цінностей людини не можна розглядати як лінійну конструкцію, вона є багаторівневою та складається з різних аспектів професійної та повсякденної діяльності. У дослідженні О. Колгатіна йдеться про те, що «аксіологія як наука про цінності визначає підходи до розуміння загальної мети навчання, критеріїв оптимізації педагогічного процесу».

Аксіологічний підхід в освітній діяльності зумовлює сприйняття людини, яка навчається, як цінності та вимагає поважного ставлення до особистості, толерантності, урахування вікових та психологічних особливостей індивіда, творчого підходу до кожного, рівноправного ставлення та поваги до його уподобань та цінностей.

Сучасний розвиток суспільства вимагає постійного вдосконалення та професійного розвитку працівника, його саморозвитку та самоорганізації, що є провідною проблемою *акмеології*.

Залучення акмеологічного підходу та його принципів в освітньому процесі забезпечить розгляд професійного зростання, перспективи та мотивацію подальшого професійного становлення психологічно дорослої людини.

В українському педагогічному словнику *андрагогіку* визначають як педагогіку дорослих, одну з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й виховання дорослих. Одним із основних завдань є опрацювання змісту, форм, методів і засобів навчання дорослих, визначення інтервалів між періодами інтенсивного навчання, проходження курсів професійного зростання.

У своєму дослідженні Буренко В. М. тлумачить *освіту дорослих* як «цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм і послуг,

здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої й післядипломної освіти».

Використання андрагогічного підходу не регламентує діяльності людей, які навчаються, а характеризує організацію процесу навчання з урахуванням вікових та професійних особливостей, професійну та соціальну зайнятість.

Правова специфіка підготовки персоналу ДКВС України зумовлює необхідність розгляду процесу професійного навчання крізь призму галузевих норм кримінально-виконавчого, адміністративного та інформаційного права. В умовах цифровізації державного управління саме правові механізми регулюють порядок створення, оброблення, зберігання й використання інформації, що стосується виконання покарань, забезпечення безпеки, захисту персональних даних засуджених і співробітників та реалізації їхніх прав. Відповідно, ефективність освітнього процесу у ДКВС України безпосередньо залежить від здатності навчальних програм інтегрувати положення нормативно-правових актів, які визначають зміст і межі професійної діяльності персоналу.

Особливої уваги потребує формування правових компетентностей, що забезпечують належне застосування кримінально-виконавчого законодавства, дотримання міжнародних стандартів поведінки із засудженими та виконання вимог адміністративного й трудового законодавства, що регулює діяльність установ виконання покарань. З огляду на це інформаційно-правове забезпечення виступає не лише технічним інструментом доступу до правової інформації, а й комплексом правових норм, процедур і правил, що визначають порядок функціонування системи підготовки персоналу. Такий підхід уможлиблює виявлення правових прогалин, колізій або недостатньої регламентації цифрових процесів, що впливають на професійну підготовку працівників ДКВС України.

Важливим є те, що сучасні тенденції цифрової трансформації зумовлюють появу нових правових ризиків, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, електронного документообігу, автоматизованих систем управління установами виконання покарань та платформ дистанційного навчання. Юридичний аналіз цих процесів дає змогу оцінити їх відповідність національному законодавству та міжнародним правовим актам, а також окреслити необхідні напрями вдосконалення нормативного регулювання. Таким чином, інтеграція правової проблематики у дослідження методологічних підходів до професійної підготовки персоналу створює передумови для розроблення цілісної моделі інформаційно-правового забезпечення, що одночасно відповідає галузевому законодавству, сучасним освітнім вимогам і стандартам цифрової безпеки.

Висновки. Узагальнення результатів проведеного аналізу дає підстави стверджувати, що методологія дослідження концепції інформаційно-правового забезпечення підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України повинна ґрунтуватися на комплексному використанні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Застосування діалектичного, системного та структурно-логічного підходів дозволяє розглядати процес професійної підготовки як цілісну правову та організаційну систему, яка розвивається в умовах внутрішніх суперечностей та зовнішніх викликів. Натомість використання статистичного, факторного та моделюючого методів забезпечує можливість здійснення об'єктивної оцінки ефективності інформаційно-правових механізмів, а також прогнозування напрямів їх подальшої трансформації. Не менш важливим залишаються питання врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти та підготовки працівників ДКВС України.

У правовій площині така методологія виступає інструментом не лише для теоретичного обґрунтування концепції інформаційно-правового забезпечення, а й для формування практичних засад її реалізації у діяльності ДКВС України. Вона дозволяє інтегрувати норми права, інформаційні технології та освітні стандарти в єдиний дослідницький простір, що уможлиблює підготовку науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Таким чином, методологічний інструментарій дослідження стає ключовим

чинником підвищення ефективності освітнього процесу у пенітенціарній сфері та слугує підґрунтям для розроблення концептуальної моделі розвитку системи професійної підготовки персоналу ДКВС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П., Бойченко М. І., Михальченко М. І., Андрущенко Т. В. Філософський словник соціальних термінів / В. П. Андрущенко, М. І. Бойченко, М. І. Михальченко, Т. В. Андрущенко. 3-тє вид., доп. Харків : Р. И. Ф., 2005. 670 с. ISBN 966-8097-05-X.
2. Буданов В. Методология и принципы синергетики. Філософія освіти. 2006. № 1(3). С. 143–172.
3. Буренко В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 22 с.
4. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід: монографія / за ред. проф. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 184 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
6. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Law of Ukraine/Pravo Ukraini. 2017. № 11. С. 142–164.
7. Колгатін О. Г. Теоретико-методичні засади проектування комп'ютерно орієнтованої системи педагогічної діагностики майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Харків, 2011. 487 с.
8. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ : Книга, 2005. 528 с.
9. Тарахонич Т. І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 15–19. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/1afc45de-f104-4e21-bb6d-6de7ece1957c/content>.
10. Фальковськи А. О. Поняття та функції методологічних підходів у сучасних правових дослідженнях. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 45. С. 40–44.